

МР ВУЈАДИН ИВАНИШЕВИЋ

НОВАЦ СРБИЈЕ И ВЕНЕЦИЈЕ ИЗ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У ПОЖАРЕВЦУ

Колекција Народног музеја у Пожаревцу садржи мали број српског и венецијанског новца, свега 24 примерка. Од тог броја три припадају венецијанском, док осталих 21 српском новцу. Највећи део збирке је формиран од колекције Г. Орлова, док остали део представљају појединачни налази. На жалост, за највећи део не постоје подаци о условима и месту налаза. У колекцији се налази и једна остава од 4 новчића. Ради се о мањој остави новца откријеној током археолошких истраживања 1985. године на локалитету Рудине у Старом Костолцу. Оставу су чинили, поред паре сребрних наушница тзв. „токајског” типа и једног прстена, један матапан Јакова Контаринија 1275-1280 и три метапане краља Милутина 1282-1321.1/

Услед недостатака основних података о местима налаза новца, тешко је рећи нешто одређеније о циркулацији венецијанског и српског новца у области Браничева у раздобљу од XIII до XV века. Једини подаци којима располажемо односе се на средину и другу половину XIII века. На основу налаза новца Јакопа Тиепола 1229-1249 (бр. кат. 1), Јакопа Контаринија 1275-1280. и краља Милутина 1282-1321 (бр. кат. 21-24), ова два последња у остави, можемо тврдити да је монетарни систем, заснован на „тешкој” сребрној номинали – на грошу као основној јединици монетарног система, играо значајну улогу у оптицају новца у области Браничева.

Поред ових примерака, још један новчић потиче са ове територије. Реч је о динару цара Душана, који је нађен код Петровца на Млави (бр. кат. 11).

Нешто више података о оптицају новца пружа нам остава откријена 1985. године на локалитету Рудине. Могућ повод њеног похрањивања представљају борбе око Браничева 1291. године, у којима је краљ Стефан Драгутин, у заједништву са својим братом краљем Милутином, сломио отпор татачких вазала, браће Дрмана и Куделина. 2/ Иако врло мала, ова остава представља важан ослонац за одређивање емисија краља Милутина 1282-1316. Анализирајући емисије у остави и степен њихове очуваности, можемо тврдити да грош Јакопа Контаринија 1275-1280, мада, за разлику од српског новца у остави, опсечен и знатно излизан (тежина 1,80 г.), представља најстарију емисију у остави. Тиме је потврђено определење варијанти са тзв. „веронским” типом слова као емисија краља Милутина, које је, на основу оставе из Вероне, изнео још Г. Чремошник. 3/

На крају овог кратког коментара напоменули бисмо да се у колекцији налази и неколико интересантних примерака. Ту би, у првом реду, споменули варијанту динара краља Милутина. На лицу динара се, на застави коју краљ прима од св. Стефана, налази :: уместо уобичајеног крста (кат. бр. 7).

Мр. Вујадин Иванишевић, Археолошки институт, Београд.

Посебно је занимљив динар цара Душана, који је прекован преко друге, вероватно краљевске, емисије. На аверсу је, код ногу цара, видљив нимб прећашњег ковања, док се на реверсу, изнад представе Христа, уочавају остаци легенде () СТЕ () (бр. кат. 11). Прекивање једне емисије преко друге је релативно честа појава у новчарству различитих епоха. Оно је, углавном, узроковано повлачењем вреднијих „тежих“ емисија и њиховом заменом мање вредним, дакле, лакшим. Чини нам се да је и овде у питању поменути процес. Наме, динари Душанови из периода царства лакши су од оних из раздобља краљевства.^{4/}

Иако невелика, колекција српског и венецијанског новца из збирке Народног музеја у Пожаревцу пружа, као што смо видели, основни преглед емисија које су, у раздобљу од XIII до XV века, циркулисале на подручју Баничева. Стога сматрамо да би објављивање других музејских колекција, па и приватних збирки, употпунило наша сазнања о оптицају новца у средњовековној Србији.

КАТАЛОГ:

Каталог је урађен према: S. Ljubiću, Opis jugoslavenskih novaca, Zagreb 1875 и P. Mariću, Студије из српске нумизматике, Београд 1956.

Дати су знаци калупара и закупаца ковница, односно ковница. Престо је дат без наслона на следећи начин: □
Тамо где је реч о застави, она је обележена са | .

1. Јакопо Тиеполо 1229-1249

Гросо: 1,83 г., 6,20 мм.

Л. IA TEVPL – D/V/X – S.M. VENETI Дужд, лево, стоји спреда и прима заставу од св. Марка, десно.

Н. IC – XC Спаситељ, спреда, седи на престолу са наслоном. □

Опсечен.

Инв. 1733.

2. Пиетро Градениго 1289 – 1311

Гросо; 1,98 г.; 6,20 мм.

Л. PE GRADONICO – D/V/X – S.M. VENETI Као претходни.

Н. IC – XC Као претходни. □

Пробушен.

Инв. 91.

3. Стефан Драгутин 1276 – 1316

Динар; 2,28 г.; 6,20 мм.

Л. ∙∙СТЕФА II∙∙ – ∙∙РАББХ8II∙∙ Краљ с круном на глави стоји спреда држећи десном руком скриптар с крстом. * – *

Н. IC – XC Као претходни. □

Ljubić I (Владислав I); Marić II.

Инв. 82.

4. Динар; 2,18 г.; 3,22 мм.

Л. СТЕФII. – .РАББХ8. Као претходни. □

Н. IC – XC Као претходни. □

Ljubić I. (Владислав I); Marić II.

Исти калуп реверса као број 5.

Инв. 83.

5. Динар; 2,14 г.; 1,21 мм.

Л. СТЕФ . – .Р . Као претходни. ^-^

Н. ЏC – ХС Као претходни. □

Ljubić I (Владислав I); Марић II.

Исти калуп реверса као број 4.

Инв. 84.

6. Динар; 2,29 г.; 2,22 мм.

Л. СТЕФ – NP Б(Х) Као претходни. + + +

Н. ЏC – ХС Као претходни. (?) □ Р

Ljubić I (Владислав I); Марић II.

Инв. 88.

7. Стефан Урош II Милутин 1282 – 1321

Динар; 2,18 г.; 5,20 мм.

Л. VROSIVS –R/E/X–. S. STEFAN Краљ, лево, стоји спреда и прима заставу од св. Стефана, десно. На застави се налази : : , уместо крста. .1.

Н. ЏC – ХС Као претходни. □

Ljubić III (Стефан Урош I); Марић I/1.

Инв. 86.

8. Динар; 2,26 г.; 7,21 мм.

Л. VROSIVS –R/E/X–()EFAN Сличан претходном, с тим што је краљ с круном на глави. На дршци заставе крст.

Н. ЏC – ХС Као претходни. Р□Т

Ljubić IV (Стефан Урош I); Марић II/1.

Инв. 87.

9. Стефан Урош III Дечански 1321 – 1331

Динар; 1,55 г.; 12,19 мм.

Л. STEFAN –R/E/X–S STEFAN Краљ, лево, с круном на глави стоји спреда и прима двоструки крст од св. Стефана, десно. |

Н. ЏC – ХС Као претходни. М : □ : ■

Ljubić III (Стефан Драгутин); Марић II/2.

Инв. (114).

10. Стефан IV Душан 1331 – 1355.

Динар; 1,54 г.; 3,19 мм.

Л. () Шлем.

Н. ЏC – ХС Као претходни. М □ 6

Ljubić I; Марић I/1.

Инв. 85.

11. Динар; 1,46 г.; 6,21 мм.

Л. СФБ – ZP Анђели крунишу цара који стоји спреда и држи у десној руци скиптар с крстом.

Н. ЏC – ХС Као претходни. □

Ljubić 'српски натпис; Марић II.

Прекован преко динара друге емисије. На аверсу је, код ногу цара, видљив нимб прећашње емисије, док се на реверсу, изнад представе Христа, уочавају остаци легенде () STE ().

Инв. 1724.

12. Динар; 1,39 г.; 9,21 мм.
Л. СФ – ZP Као претходни.
Н. IC – XC Као претходни. Т .
Ljubić I српски натпис; Марић II.
Оштећен калуп реверса.
Инв. 1697.

13. Динар; 1,03 г.; 11,16 мм.
Л. СФ – ZI Као претходни.
Н. IC – XI Као претходни. R V
Ljubić III; Марић V/2.
Пробушен.
Инв. 972.

14. Динар; 1,00 г.; 12,16 мм.
Л. СФ – () Цар и царица с круном на глави, стоје спреда, држећи двостуки крст. Н. IC – XC Као претходни. R V
Ljubić III; Марић V/2.
Опсечен?.
Инв 970.

15. Динар; 1,10 г.; 7,18 мм.
Л. () – () Као претходни.
Н. IC – + С Као претходни.
Ljubić III; Марић V/2.
Пробушен.
Инв. 1065.

16. Динар; 0,73 г.; 3,18 мм.
Л. () – ZI Као претходни.
Н. () – XI Као претходни (?) X
Ljubić III; Марић V/2.
Пробушен.
Инв. 971.

17. Вук Бранковић 1389 – 1397
Динар; 1,38 г.; 3,15 мм.
Л. + ВЛЬ/Г < б
Н. IC – XC Као претходни. + +
Ljubić IIIa 1; Марић IV.
Инв. 89.

18 Динар; 1,46 г.; 6,15 мм.
Л. +ВА</ОВ(СЬА)Н/(N)α ΣЬ/
Н. Као претходни.
Ljubić IIIa 4; Марић V.
Инв. 90.

19. Скопље, крај XIV века
Динар; 0,59 г.; 9,14 мм.
Л. III/CI<O/ΠΙ/. *-*
Н. ()-() Као претходни.
Ljubić стр. 180; Марић I.
Инв. 92.

20. Бурђе Бранковић 1427–1456
Динар; 1,08 г.; 2; 13 мм.
Л. .~/*ГНЬ*/Д€СП♦/ТЫГ*.
Н. Лав. Около четири звездице (?).
Ljubić VIII; Марић VII.
Инв. 93.

ОСТАВА СА ЛОКАЛИТЕТА РУДИНЕ У СТАРОМ КОСТОЛЦУ

21. Jakopo Контарини 1275–1280
Гросо; 1,80 г.; 6; 18,5 мм.
Л. IA QTAPIN-D/V/X-S.M. VENETI Дужд, лево, стоји спреда и прима заставу од св. Марка, десно.
Н. IC-XC Спаситељ, спреда, седи на престолу са наслоном.
Опсечен и излизан.

22. *Стефан Урош II Милутин 1282–1321
Динар; 2,14 г.; 6; 20 мм.
Л. VROSIVs-R/E/X-S STEFANs Краљ, лево, стоји спреда и прима заставу од св. Стефана, десно.
Н. IC-XC. Као претходни.
Ljubić III (Стефан Урош I); Марић I/1.
Одлично очуван.

23 *Динар; 2,08 г.; 6; 20 мм.
Л. VROSIVs-R/E/X-S STEFANs
Н. IC-XC Као претходни.
Ljubić III (Стефан Урош I); Марић I/1.
Врло добро очуван.

24. *Динар; 2,05 г.; 6; 20 мм.
Л. VROSIVs-R/E/X-S STEFANs Као претходни.
Н. IC-XC Као претходни.
Ljubić III (Стефан Урош I); Марић I/1.
Добро очуван.

Напомене:

22-24. Слова којима су исписане легенде припадају текозваном веронском типу.



1



2



3



4



5



6



7



8



9



10



11



12



13



14



15



16



17



18



19



20



ЛОКАЛИЗАЦИЈА НАЛАЗА:

Инвентарски број:	Каталошки број:	Место налаза:	Колекција:
82	3	—	Г. Орлов
83	4	—	Г. Орлов
84	5	—	Г. Орлов
85	10	—	Г. Орлов
86	7	—	Г. Орлов
87	8	—	Г. Орлов
88	6	—	Г. Орлов
89	17	—	Г. Орлов
90	18	—	Г. Орлов
91	2	—	Г. Орлов
92	19	—	Г. Орлов (Ex. Милоје- вић)
93	20	—	Г. Орлов
114	9	—	Г. Орлов
970	14	—	
971	16	—	
972	13	—	
1065	15	—	
1697	12	—	
1724	11	—	
1733	1	Петровац на Млави, село Шетоње, локалитет „Испод села“	
	21-24	Петровац на Млави, село Шетоње, локалитет Грбар	
		Стари Костолац, локалитет Рудине	

Фотографије: Небојша Борић

НАПОМЕНЕ:

- 1 В. Иванишевић, Стари Костолац, локалитет Рудине – насеље, Гласник Српског археолошког друштва 3 (1986), 222-226; М. Поповић – В. Иванишевић, Град Браничево у средњем веку, Старија 39 (1989), 153-154, сл. 24 и 170-176, бр. кат. 122-125, сл. 38.
- 2 М. Динић, Браничево у средњем веку, Српске земље у средњем веку, Београд 1978, 96-98.
- 3 Г. Чремошник, Развој српског новчарства до краља Милутина, Београд 1933, 30-31.
- 4 Р. Марић, Студије из српске нумизматике, Београд 1956, 133-135; Срђан Ђимитријевић, Хронологија Душановог царског новца, Историјски часопис 9-10 (1959), 131.

Vujadin Ivanišević

THE COINS OF SERBIA AND VENICE FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN POŽAREVAC

Summary

The collection of the National Museum in Požarevac contains a certain amount of the Serbian and Venice coins, only 24 examples. From that number only 3 examples belong to the Venice coins and 21 to the Serbian. The greatest part of the collection is formed from Mr Orlov's collection, and the others represent single finds. But, to our regret, there are no data about the conditions and a find spot for the most of the examples. There is also a hoard consisted of four coins in the collection. It is a smaller hoard of coins discovered during archeological excavations in 1985 on the site Rudine in Stari Kostolac (Old Kostolac). The hoard consisted of a pair of silver earrings so-called „tokay“ type, a ring, one Jakopo Contarini's (1275-1280) and three king Milutin's (1282-1321) / matapans.

Because of the lack of the basic data about the coin finds it is difficult to say anything more certain about the currency of the Venice and Serbian coins in the Braničev region between the 13th and 15th century. The only data we have refer to the middle and to the second half of the 13th century. On the basis of the coin finds of Jakopo Tiepolo 1229-1249 (cat. no 1), Jakopo Contarini 1275-1280 and king Milutin 1282-1321 (cat. no. 21-24), these two are the last in the hoard, we can be sure the monetary system based on a „heavy“ silver nominal unit – grossus, as a basic unit of the monetary system had a significant role in the currency of money in the Braničev region.

Besides those two examples one more coin originates from this region, we think about tsar Dušan's dinar which has been found near Petrovac on the Mlava (cat. no. 11).

A hoard discovered in 1985 on the site Rudine offers us more data about currency of money. A possible reason for its preserving are the struggles near Braničev in 1291 by which king Stefan Dragutin, together with his brother king Milutin, crushed the resistance of the Tartar vassals, brothers Drman and Kudelina. 2/. Although very small this hoard represents an important support for determining the issues of king Milutin 1282-1316. Analysing the issues in the hoard and the degree of their preservation we can assert that Jakopo Contarini's (1275-1280) grossus which, in contrast to the Serbian coin in the hoard, cut and considerably shabby (its weight 1, 80 gr.) represents the oldest issue in the hoard. So the choice of varieties with so-called „Verona“ type letters is confirmed as king Milutin's issue and which, on the basis of the hoard from Verona, is still pointed out by Mr Čremošnik. 3/.

At the end of this short annotation we want to remark that the collection also contains a few interesting examples. In the first place we would mention the variety of king Milutin's dinar. On the obverse of the dinar, on the flag which the king receives from St. Stefan (cat. no. 7), there is a sign instead of the usual cross.

Tsar Dušan's dinar restruck over another, probably the king's issue, is especially interesting. On the obverse, at the king's legs, the nimbus of the precious coins can be seen and on the reverse above the Christ's representation we can notice the traces of inscription () STE () (cat. no. 11). Reminting of one issue over the other is a relatively frequent appearance in coinage of different epochs. It is chiefly caused by withdrawal of more valuable, „heavier“ issues and changing them for those of smaller value, i.e. „lighter“ ones. It seems that a question of the mentioned process is present here. It means that Dušan's dinars from the empire's period are lighter than those from the kingdom period. 4/.

Though not so numerous the collection of the Serbian and Venice coins from the National Museum in Požarevac offers, as we have seen, a basic review of the issues which, between the 13th and 15th century, circulated in the Braničev area. Therefore we think that the publishing of the other museum collections, even the private ones, would complete our knowledge about the coin currency in the medieval Serbia.